

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 130 2009

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2010 och för recensioner 1 september 2010.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck, i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-27-8

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2010

qvists vänskapsrelation med kollegan på *Aftonbladet* i början av 1840-talet, Wendela Hebbe. Från sidan 50 och några sidor framåt diskuterar han huruvida det fanns något erotiskt spel kontrahentera emellan. Han konstaterar att Almqvist troligen var mer intresserad än Hebbe, och kostar också på sig att spekulera: "Hon hade mycket att förlora på att stöta sig med honom. Men hon hade mer att förlora på en kärleksaffär med honom, en ensamstående kvinna och en gift man som i värsta fall kunde få ett oäkta barn." (III:54f.) Det är sedan länge väl känt att Hebbe vid samma tid var romantiskt involverad med sin (och Almqvists) chef, Lars Johan Hierta, som i många år i princip levde med två familjer och mycket riktigt fick ett "oäkta" barn, en son, med Hebbe 1851. Familjerna Almqvist, Hebbe och Hierta bodde i samma kvarter (under en period till och med i samma hus) och kontakterna inom trion var tidvis i stort sett daglig. Det förefaller ytterst osannolikt att Almqvist inte skulle ha känt till hur det förhöll sig. Almqvist var dessutom i sin tur starkt beroende av Hiertas välvillighet: under sommaren 1842 fick han förtroendet att vikariera på chefredaktörsposten vid dennes frånvaro, 1846 erbjöds han fast anställning och det var under flera år på tal att Almqvist skulle köpa och ta över *Aftonbladet*. Vilka Almqvists känslor för Hebbe än var, är det knappast orimligt att tänka sig att lojaliteterna gentemot Hierta överröstade dem. Svedjedal känner förstås väl till allt det här, och ändå dröjer det till en parentes på s. 218–219 och mer oförblommerat på s. 332, innan den romantiska förbindelsen mellan Hebbe och Hierta berörs.

En annan faktafråga som får en något underlig inramning är de nya uppgifter Svedjedal i sista bandet presenterar kring de två bevarade reverser (av sammanlagt åtta) i von Schevens ägo som Almqvist ska ha förfalskat. Till sin biografi har han fått tillgång till det yttrande från Statens kriminaltekniska laboratorium som en tidigare forskare, Stig Jägerskiöld, beställt och i en studie från 1970 gett ett, enligt Svedjedal, "delvis missvisande" och "delvis tendentiöst" referat (s. 307, 308). Läsaren av biografien får dock varken klart för sig på vilket sätt Jägerskiöld feltolkat, eller någon närmare inblick i själva yttrandet som sådant. Varför har inte detta bifogats i en bilaga? Det visar sig dessutom finnas ytterligare ett utlåtande författat av Stefan Söderlind, förste arkivarie vid Riksarkivet. Även detta beställt av Jägerskiöld, men aldrig redovisat av denne, enligt Svedjedal på grund av att det inte "passade in" i den konspiration mot Almqvist som Jägerskiöld

ville torgföra. "Söderlinds utlåtanden kom att förbli okända i forskarvärlden fram till nu", dundrar Svedjedal, dock utan att offentliggöra heller detta för läsaren, trots att kopior uppenbarligen finns, som det står, "i författarens ägo". Efter att ha åberopat ytterligare en handstilsanalys från SKL (2005) deklarerar Svedjedal slutligen att "övervägande skäl" talar för att Almqvist verkligen stod bakom de förfalskade handlingarna och han går grundligt och sakligt igenom hur det hela kan ha gått till. Hans eget hemlighetsmakeri kring de åberopade källorna förblir däremot något av en gåta.

Men det verkliga "fyndet" kring den här historien ligger nu någon annanstans. I Svedjedals biografi framkommer för första gången hur nära det faktiskt var att Almqvist blev *Aftonbladets* nye ägare och hur tätt "katastrofen" hängde samman med den planerade affären. Att Hierta till sist valde att anställa Almqvist, att han så ingående engagerade sig i dennes ekonomi och att han så snart efter Almqvists landsflykt 1851 sålde tidningen talar verkligen i den här riktningen. Hade Almqvist lyckats undanröja von Scheven och genomföra köpet hade den fortsatta historien om honom och om svensk litterär och publicistisk offentlighet sannolikt sett helt annorlunda ut. Det är onekligen en hisnande tanke, kanske något för en romanförfattare att bita i.

Åsa Arping

Lisbeth Larsson, *Hennes döda kropp. Victoria Benedictssons arkiv och författarskap*. Weyler. Stockholm 2008.

Många har fångslats av Victoria Benedictssons liv och arbeten.

Hennes bästa texter har en kärv lyster som inte bleknat med tiden. Hennes tragiska livsöde, med det hemska självmordet på hotellrummet i Köpenhamn, griper tag. Forskningen kring hennes författarskap är mycket stor, med lysande exempel som Sten Linders analyser av romanerna, Bööks stora och Rosengrens koncentrerade biografier. Den senaste i raden, Birgitta Holms biografi från 2007, står sig också väl.

Hösten 2008 tog debatten om Benedictsson ny fart i samband med att Svenska akademien gav ut ett urval ur hennes verk i två band, *Ord på liv och död*, med Ebba Witt-Brattström som redaktör och ett förord av Horace Engdahl. Detta urval kom överraskande nog också ut som pocketvolym. Sam-

tidigt kom Lisbeth Larssons studie av Victoria Benedictssons arkiv och författarskap ut med titeln *Hennes döda kropp*.

Larsson har valt att göra en djupdykning i Ernst Ahlgren-arkivet på Lunds universitetsbibliotek. Hon fördjupar sig i arkivets historia, ett arkiv som till stor del kom till tack vare Fredrik Bööks mångåriga arbete med att samla in manuskript och fotografier, skaffa pengar till inköp, kontakta släktingar och vänner för att få tag i brev och minnesbilder. Resultatet är ett mycket rikt och välordnat arkiv. Studien är upplagd så att Larsson, efter att först i detalj ha skildrat Victoria Benedictssons död och litteraturhistorikernas tidsbundna analyser av hennes verk, i kap. II ger en beskrivning av Lundaarkivet. Kap. III, "Hennes döda kropp", tecknar författarens väg i med- och motgång och sista kapitlet koncentrerar sig på novellen "Ur mörkret", en av de sena texter som starkt bidragit till att forma bilden av författarskapet. Den trycks här i två versioner, den första i den fragmentariska form som Benedictsson kvarlämnat, den andra i Lundegårds version.

"Man kan också se hur texterna [om VB] blir mer och mer fokuserade på hennes död," skriver Larsson, inspirerad av Elisabeth Bronfens studie om den döda kvinnan i 1800-talets konst och litteratur, *Over her dead body*, som ju också fått ge namn åt Larssons bok. "I de senaste decenniernas studier över hennes liv och verk, de flesta skrivna med feministiska förtecken, är det som om denna tradition att läsa från slutet, hennes död, nått nya höjdpunkter."

Lisbeth Larsson avslutar sitt förord med en konstruerad motsättning mellan forskarkollektivet och författarens egna texter: "Berättelsen om den undergångsdömda kvinnan har, skulle man kunna säga, ätit upp alla andra berättelser om Victoria Benedictsson och hennes författarskap. Men samtidigt finns hennes texter där som ett motstånd, dem som hon själv gav ut liksom dem som hon lämnade efter sig, och väntar på att bli lästa från början, på sina egna premisser." Är det inte just detta som Linder, Böök, Lundbo-Lévy och Holm har gjort – liksom skribenterna i *Nordisk kvinnolitteraturhistoria*?

Men Victoria Benedictsson hör ju också till den grupp av författare som kallats "de unga döda" och som därigenom fått en särskild identitet, en aura av tragik kring sitt liv och verk, i hennes fall förstärkt av självmordet. Den unge Rimbaud (1854–91) som vid 21 års ålder övergav dikten för äventyr-

liga resor i Etiopien och som dog 37 år gammal, är en samtida och en av dem som skulle påverka den efterföljande poesins utveckling. Sylvia Plath, Virginia Woolf, Stig Dagerman, Karin Boye och Mare Kandre är några andra författare från förra seklet vilkas verk också läses mot skuggan av en förtidig och självvald död.

Ett centralt tema i Larssons bok är Benedictssons relation till Axel Lundegård, den elva år yngre vännen, eller kamraten, som de valde att kalla sig, "ty vänskap är fadd". Redan tidigt i sin studie går Larsson till hård attack mot Lundegård, som ju fick ärva all Benedictssons kvarlåtenskap med rätt att använda den efter eget gottfinnande. Hon pekar på den "nyckelroll i utvecklingen av den biografiska berättelsen" om kollegan, som Axel Lundegård kom att spela, med den kontroll han fått över alla efterlämnade dokument och kritiserar honom för att han i sina alltmer utvidgade utgåvor av hennes dagboksblad och brev avslöjade "som i en långsam striptease, mer och mer av innehållet i Victoria Benedictssons intima historia." (s. 53) Denna med åren växande öppenhet låter ju i och för sig som en självklarhet av hänsyn till då ännu levande personer, något som i dagens litterära landskap förstås kan ses som en onödig finkänslighet.

Med ord som "fräck", "andlig parasit", "girig", "hämtar energi ur" och "kastrerar Victoria Benedictsson texter", skildras Axel Lundegårds arbete med den döda kollegans verk. Ja, han sålde det efter hand till UB i Lund och till olika förläggare. Hans karriär gick – efter en höjdpunkt kring sekelskiftet – inte lysande, han behövde pengar och insåg att rätt förvaltnad satt han på en guldkista. Man kan både förstå och kritisera.

Men det som inte får glömmas bort är Benedictssons totala tillit till hans goda vilja och hans förmåga att just förvalta, bearbeta och ge ut hennes texter. Vem skulle hon vara i dag utan hans arbete? Skulle Bööks båda biografier kring 1950 inneburit nyupptäckt av ett bortglömt författarskap? I stället var det Lundegårds olika utgåvor av dagboksblad och brev och andra prosatexter som höll intresset och diskussionerna vid liv. Han blev den läsare och kritiker som öppnade omgivningens ögon för kollegans storhet, en talesman och uttolkare, en sådan som egentligen de flesta författare behöver för att inte glömmas bort. Man kan tänka på den roll som Verlaine ungefär samtidigt kom att spela när det gällde vännen Rimbauds efterlämnade verk. Några av de mest kända dikterna, som "Le Bateau ivre" och "Tête de faune", finns endast bevarade i

Verlaines avskrift och han var den som genom artiklar i olika tidskrifter och i *Les Poètes maudits* påminde om och lät trycka underbarnets dikter och prosadikter, sedan denne flytt litteraturen och Europas grunda vatten.

Lisbeth Larsson lyfter med rätta fram kamratkritikens betydelse, inte minst för Lundgårds utveckling som författare, men hon menar att forskningen överlag snarare betonat hans betydelse för Benedictsson. Att det handlar om ett ömsidigt givande och tagande blir fullt tydligt i deras korrespondens och av kamraten rättade manus i UB:s arkiv. Här framgår att de båda är medvetna om den ovärderliga nytta de skulle få av denna inblick i det motsatta könets sätt att tänka och känna och de uttrycker båda en stark glädje över det förtroende som vuxit fram dem emellan. ”I bådas utveckling skall för alla tider finnas spår av den andres inflytande, spår av samarbetet, och av lyckan att få vara utan mask”, skriver Benedictsson.

Trots en del konflikter och missförstånd genom åren är det ändå deras vänskap som består och Lundegård förblir in i det sista hennes trofaste hjälpare och kamrat. Nini Roll Anker sammanfattar fint i en recension av *Dagboksblad och brev 1928* deras betydelse för varandra: ”I den bild Axel Lundegård med så varsam hand tecknar av henne har han rest henne ett minnesmärke värdigt ett av de vackraste vänskapsförhållanden nordisk litteratur äger.”

Så till diskussionen av novellen ”Ur mörkret”. Naturligtvis bör det framgå att den text vi i dag känner – och som många av oss i Ebba Witt-Brattströms fotspår undervisar på – delvis skrivits av Axel Lundegård, som fogat samman olika fragment och bundit ihop dem till en hel berättelse. Här hade Ebba Witt-Brattström kunnat undvika kritik genom att klarare utsäga detta i akademiens nya utgåva. Man kan med fog diskutera om inte novellen ”Ur mörkret” liksom den av Lundegård ungefär samtidigt färdigskrivna och postumt publicerade romanen *Modern* borde förse med två författarnamn. Mot detta kan invändas att Lundegård själv inte gjort så. Tydligt ansåg han att novellen i högre grad än romanen *Modern* enbart är Victoria Benedictssons egen text. Enligt min mening har Axel Lundegård på ett gott sätt fullbordat novellen när han givit den sin definitiva form. Även om de av honom tillfogade textavsnitten inte alltid kan återfinnas med exakt samma formuleringar i *Stora boken*, bland utkast i arkivet eller i breven, är ändringarna små och han har i stort träffat rätt när det gäller tonfallet och känslöstämningen från Bene-

dictssons anteckningar. I en handskreven kommentar till andra bandet av Ernst Ahlgrens *Samlade skrifter 1919–20*, säger Lundegård: ”Man skall i berättelser som Lifsleda och Ur mörkret finna djupa spår, som leda utåt, mot den dystra katastrofen, som avslutade hennes liv [...]” Att som Larsson gör i sin detaljerade genomgång av texten beskriva Lundegårds arbete med orden: ”Med en energi, som ter sig starkt aggressiv, nästan hatisk, har Lundegård inte bara fyllt i de luckor som fanns för att åstadkomma en fortlöpande intrig. Han har också ändrat stil och innehåll”, (s. 230) är en grov överdrift.

Larssons genomgång av Lundegårds ändringar och tillägg är ändå intressant och på flera punkter klargörande och här har nu undervisande litteraturvetare att – förutom den litterära och feministiska analys som novellen inbjuder till – rika möjligheter att diskutera utgivnings- och ederingsproblem.

Hennes diskussion kring *Stora bokens* genredefinition som dagbok

är likaså onödigt polemisk. Om man som jag i olika sammanhang definierat dagboken som en kronologiskt daterad text i jagform, är det inget som säger att anteckningarna inte samtidigt kan fungera som författarmagasin med konkreta noter kring omgivningens agerande likaväl som djupdykningar i egna tankar och känslor. Dagboken är en öppen genre där skribenten själv väljer ämnen och teman.

Victoria Benedictssons dagböcker ger oss – utöver den psykologiska analysen – den kvinnliga författarens brottning med identiteten, kasten mellan tvivel och självkänsla. De förblir lika representativa för det moderna genombrottet som Strindbergs prosatexter.

Christina Sjöblad

Gli scrittori stranieri raccontano Roma. L'immagine della Città e della cultura italiana nel XIX secolo. A cura di Sergio Campailla. Newton Compton Editori. Roma 2008.

Under några vårdagar 2006 hölls en litteraturhistorisk kongress över temat utländska författare i Rom under 1800-talet. Föredragen finns nu tryckta i en volym vars långa italienska titel kan översättas: ”Utländska skribenter berättar om Rom. Bilden av Staden och den italienska kulturen under 1800-talet”. Boken är utsökt vacker med många illustrationer